

JOANNA KUŹMICKA-SULIKOWSKA

ORCID: 0000-0002-7699-5150

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

DOCHOWANIE TERMINU NA ZŁOŻENIE OŚWIADCZENIA O PRZYJĘCIU LUB ODRZUCENIU SPADKU W IMIENIU MAŁOLETNIEGO

Abstrakt: W artykule poruszona jest tematyka ważna dla polskiego prawa spadkowego. Konkretnie chodzi o przypadki, w których do dziedziczenia dochodzi małoletni spadkobierca, a jego przedstawiciel ustawowy chce w jego imieniu przyjąć lub odrzucić spadek. Do tej pory pojawiał się tu problem z wykonaniem tego w terminie na dokonanie tej czynności wynikającym z art. 1015 § 1 k.c. w związku z koniecznością uzyskania na to uprzedniej zgody sądu opiekuńczego. W artykule pokazano, jak starano się ten problem rozwiązać w orzecznictwie i doktrynie, a także omówiono i poddano ocenie to, jakie jego rozwiązanie przyniosła nowelizacja Kodeksu cywilnego z 28 lipca 2023 roku.

Słowa kluczowe: prawo spadkowe, małoletni spadkobierca, odrzucenie spadku, przyjęcie spadku, termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

1. WPROWADZENIE

Inspiracją dla napisania niniejszego artykułu stało się dodanie na podstawie art. 1 pkt 6 ustawy z 28 lipca 2023 roku o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw¹ w art. 1015 k.c. nowej jednostki redakcyjnej w postaci § 1², w myśl którego jeżeli złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku wymaga zezwolenia sądu, bieg terminu do złożenia oświadczenia ulega zawieszeniu na czas trwania postępowania sądowego w tym przedmiocie. Przepis ten, który wszedł w życie 15 listopada 2023 roku, ma ogromne znaczenie dla praktyki stosowania prawa, stanowiąc rozwiązanie przez ustawodawcę kwestii, która od lat budziła silne kontrowersje w literaturze prawniczej i orzecznictwie sądowym, a dotyczyła sytuacji, w których do dziedziczenia dochodziła osoba małoletnia, w imieniu której oświadczenie o przyjęciu spadku wprost lub jego odrzuceniu musiał złożyć jej przedstawiciel ustawowy, który jednak potrzebował

¹ Dz. U. z 2023 r., poz. 1615 (dalej: ZmKC z 28 lipca 2023 roku).

uzyskać na to zezwolenie sądu opiekuńczego. Uzyskiwanie go trwało i w wielu przypadkach oczekiwanie na nie powodowało, że w międzyczasie upływał termin na złożenie wspomnianego oświadczenia. Trudno się więc dziwić, że powszechnie taka patowa sytuacja, do której prowadziło stosowanie się do obowiązujących przepisów prawa, spotykała się z krytyką i pojawiły się różnorodne koncepcje mające zapobiegać wspomnianej powyżej negatywnej konsekwencji w postaci upływu terminu na złożenie oświadczenia co do przyjęcia lub odrzucenia spadku przez przedstawiciela ustawowego w imieniu małoletniego przy braku możliwości złożenia takiego oświadczenia z powodu nieuzyskania na czas zezwolenia sądu na dokonanie takiej czynności. Ponieważ jednak koncepcje te były bardzo zróżnicowane, trudno uznać, że osiągnięte zostało satysfakcjonujące *status quo* w tym jakże newralgicznym dla praktyki stosowania prawa spadkowego aspekcie. Niniejszy artykuł ma na celu pokazanie źródła tego problemu, dotychczas wypracowanych koncepcji jego rozwiązywania (wraz ze wskazaniem ich słabych stron) oraz dokonanie oceny, jak na tym tle przedstawia się wspomniana powyżej zmiana stanu prawnego dokonana ZmKC z 28 lipca 2023 roku, jakie jest jej znaczenie i czy rozwiąże ona zarysowany problem.

2. STAN PRAWNY OBOWIĄZUJĄCY DO 14 LISTOPADA 2023 ROKU. KONCEPCJE DOKTRYNALNE I LINIE ORZECZNICZE

Polski Kodeks cywilny zastrzega dla spadkobiercy sześciomiesięczny termin — liczony od dnia, w którym dowiedział się on o tytule swojego powołania do dziedziczenia po określonym spadkodawcy — na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku albo jego przyjęciu (art. 1015 § 1 k.c.)², przy czym przyjąć spadek może on wprost (przyjęcie proste, to jest bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe) bądź też z dobrodziejstwem inwentarza, to jest z ograniczeniem tej odpowiedzialności do wartości ustalonego w wykazie inwentarza albo w spisie inwentarza stanu czynnego spadku (art. 1012 k.c. w związku z art. 1031 k.c.). Wskazany termin sześciomiesięczny liczony jest indywidualnie dla każdego spadkobiercy i osobno dla każdego jego tytułu powołania do spadku³. Jest to termin zawity, wobec czego jego upływ zamyka możliwość złożenia przez spadkobiercę oświadczenia w przedmiocie przyjęcia lub odrzucenia spadku⁴. Wprawdzie surowość tej konsekwencji jest obecnie istotnie łagodzona przez to, że *de lege lata* brak złożenia przez spadkobiercę omawianego oświadczenia we wskazanym terminie skutkuje przypisaniem mu przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza

² Ustawa z 23 kwietnia 2023 roku — Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610 ze zm.) dalej: k.c.

³ Uchwała SN z 19 października 2018 roku, III CZP 36/18, MoP 2018, Nr 22, s. 1183.

⁴ *Communis opinio* doktryny i orzecznictwa, zob. na przykład K. Żok, [w:] *Kodeks cywilny, t. III. Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 1015, Nb 1.

(art. 1015 § 2 k.c.)⁵, to jednak niekoniecznie zawsze jest to korzystne w danej sytuacji i na przykład dla spadkobiercy lepiej byłoby, gdyby spadek odrzucił. Trzeba też mieć na uwadze, że przyjęcie spadku wiąże się z wieloma obciążeniami osobistymi, czasowymi i finansowymi, a także skorzystanie z ograniczenia odpowiedzialności przy przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza wymaga aktywnej postawy i podejmowania działań celem realnego skorzystania z tego ograniczenia odpowiedzialności.

Wspomniany zastrzeżony w art. 1015 § 1 k.c. stosunkowo krótki, bo sześciomiesięczny termin na złożenie oświadczenia co do odrzucenia lub przyjęcia spadku, ma przede wszystkim mobilizować do relatywnie szybkiego podjęcia przez spadkobiercę decyzji odnośnie do określonego spadku, a tym samym umożliwiać w miarę szybkie ustalanie kręgu spadkobierców, co jest pożądane zwłaszcza z perspektywy potrzeb obrotu (na przykład jeśli chodzi o następstwo prawne po zmarłym w ramach stosunków prawnych, wykonanie wymagalnych zobowiązań itd.). Teoretycznie czas ten wydaje się optymalny, w praktyce okazał się on jednak niewystarczający w przypadkach, w których spadkobiercą jest osoba małoletnia. W odniesieniu do takich sytuacji przyjęto bowiem, bazując przede wszystkim na art. 101 § 3 k.r.o.⁶ (w brzmieniu sprzed nowelizacji tego przepisu dokonanej na mocy art. 2 pkt 1 ZmKC z 28 lipca 2023 roku) — w myśl którego rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko — że takimi czynnościami przekraczającymi zakres zwykłego zarządu są proste przyjęcie spadku albo odrzucenie spadku i w związku z tym na złożenie któregoś z tych oświadczeń w imieniu małoletniego pozostającego pod władzą rodzicielską rodzic musi uzyskać zgodę sądu opiekuńczego; nie musi jej uzyskiwać jedynie na złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, jako że tej czynności nie uznaje się za przekraczającą zakres zwykłego zarządu⁷. Takie stanowisko orzecznictwa i doktryny sprawiło, że w przypadkach, w których spadkobiercą był małoletni i oświadczenie w jego imieniu o odrzuceniu

⁵ Zwłaszcza w porównaniu z tym, że wcześniej, przed wejściem w życie tego rozwiązania z dniem 18 października 2015 roku (na podstawie ustawy z 20 marca 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, poz. 539) obowiązywało o wiele bardziej radykalne w skutkach unormowanie przewidujące przyjmowanie co do zasady, że taka osoba przyjęła spadek wprost, a więc bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe (choć zastrzeżone były od tego wyjątki).

⁶ Ustawa z 25 lutego 1964 roku — Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1359 ze zm.), dalej: k.r.o.

⁷ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz. Art. 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, art. 1012, Nb 12; K. Szpyt, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2020, art. 1012, Nb 14; J. Misztal-Konecka, *Warunki skuteczności oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Forma oświadczenia i termin do jego złożenia*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 11–12, s. 77; tak też co do oświadczenia o odrzuceniu spadku: uchwała SN z 22 maja 2018 roku, III CZP 102/17, OSN 2018, nr 12, poz. 110; post. SN z 25 lutego 2015 roku, IV CSK 304/14, Legalis.

spadku lub przyjęciu spadku wprost miał złożyć jego przedstawiciel ustawowy, najczęściej rodzic, nie mógł go po prostu złożyć tak jak inni spadkobiercy, lecz musiał najpierw wystąpić do sądu opiekuńczego o zgodę na złożenie takiego oświadczenia w imieniu małoletniego. To sprawiało, że od okoliczności zupełnie nieprzewidywalnej, na którą tenże przedstawiciel ustawowy nie miał żadnego wpływu, to jest tego, w jakim czasie dana sprawa zostanie rozpatrzona przez ten sąd, zależało to, czy przedstawiciel zdoła uzyskać wspomnianą wymaganą zgodę i na jej podstawie złożyć oświadczenie w imieniu małoletniego spadkobiercy o odrzuceniu spadku albo przyjęciu go wprost, zanim upłynie termin na złożenie takiego oświadczenia zastrzeżony w art. 1015 § 1 k.c.⁸ Ze względu na powszechne poczucie niezasadności takiej sytuacji generowanej w wyniku stosowania się wszak przez przedstawiciela ustawowego małoletniego spadkobiercy do obowiązujących wymogów, zaproponowano wiele rozwiązań mających zapobiegać przekraczaniu w takich przypadkach terminu z art. 1015 § 1 k.c. ze względu na nieuzyskanie na czas wspomnianej zgody sądu opiekuńczego.

W ramach istotnej części koncepcji zgłoszonych w tym kontekście zaproponowano — w tym w ramach orzecznictwa Sądu Najwyższego — sięganie w różny sposób do analogicznego stosowania tu przepisów dotyczących biegu terminów przedawnienia roszczeń. W ramach pierwszej opcji dopuszczono takie stosowanie w drodze analogii art. 123 § 1 pkt 1 k.c. i przyjmowanie w wyniku tego, że złożenie przez przedstawiciela ustawowego małoletniego spadkobiercy wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie na złożenie w imieniu małoletniego oświadczenia o odrzuceniu lub przyjęciu spadku przerywa bieg terminu z art. 1015 § 1 k.c., który to termin zaczyna bieg od nowa po prawomocnym zakończeniu tego postępowania sądu opiekuńczego⁹. Według alternatywnej koncepcji zgłaszanej w tym nurcie w grę wchodzić tu powinno analogiczne stosowanie art. 121 k.c. i w efekcie uznanie, że na czas trwania postępowania sądowego dotyczącego udzielenia wspomnianego zezwolenia dochodzi do zawieszenia biegu terminu z art. 1015 § 1 k.c.¹⁰ Zostało także wyrażone stanowisko stanowiące pewną oboczność tego ostatniego poglądu, bowiem także bazujące na stosowaniu w rozważanym kontekście *per analogiam* unormowania dotyczącego zawieszenia biegu terminu przedawnienia

⁸ Co jednak warto podkreślić, przyjmuje się, że w razie dojścia do dziedziczenia osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych termin na złożenie w jej imieniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku biegnie od momentu, w którym przedstawiciel ustawowy tej osoby dowie się o jej powołaniu do dziedziczenia (postanowienie SN z 25 lutego 2015 roku, IV CSK 304/14, Legalis; postanowienie SN z 24 września 2015 roku, V CSK 686/14, Legalis; J. Pisuliński, *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, „Rejent” 1992, nr 6, s. 64).

⁹ Postanowienie SN z 28 maja 2015 roku, III CSK 352/14, OSN 2016, Nr 5, poz. 63; A. Kallaus, *Zezwolenie na odrzucenie spadku przypadającego osobie małoletniej*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 7–8, s. 115.

¹⁰ Postanowienie SN z 24 września 2015 roku, V CSK 686/14, Legalis; postanowienie SN z 20 listopada 2013 roku, I CSK 329/13, OSN 2014, Nr 9, poz. 93.

roszczenia, lecz w taki zmodyfikowany sposób, by przyjmować, że w czasie trwania postępowania sądowego zainicjowanego wspomnianym już wnioskiem przedstawiciela ustawowego do sądu opiekuńczego termin z art. 1015 § 1 k.c. nie może zakończyć biegu aż do uprawomocnienia się postanowienia kończącego to postępowanie, natomiast już po uprawomocnieniu się tego postanowienia przedstawiciel ustawy powinien niezwłocznie złożyć oświadczenie w imieniu małoletniego co do na przykład odrzucenia spadku (chyba że w danym przypadku wszystko przebiegłoby tak szybko, że nawet uwzględnwszy czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym, nie upłynął jeszcze termin z art. 1015 § 1 k.c. — w tym ostatnim przypadku przedstawiciel ustawy mógłby złożyć to oświadczenie niekoniecznie niezwłocznie po zakończeniu postępowania w przedmiocie udzielenia wspomnianej zgody, byleby nastąpiło to przed upływem terminu z art. 1015 § 1 k.c.)¹¹.

Co więcej, w orzecznictwie Sądu Najwyższego pojawiły się także judykaty, w których rozwiązania analizowanej tu kwestii upatrywano w sięgnięciu do art. 1017 k.c. jako do przepisu regulującego w ocenie tego sądu najbardziej podobną sytuację i w efekcie w przyjmowaniu, że termin do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku przez przedstawicieli ustawowych małoletniego nie może ulec zakończeniu, zanim nie nastąpi prawomocne zakończenie postępowania o zezwolenie na złożenie tego oświadczenia. Następnie, w przypadku, gdy to postępowanie przed sądem opiekuńczym zakończyłoby się wcześniej, oświadczenie przedstawiciela ustawowego o odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego mogłoby być złożone w dowolnym momencie, aż do upływu terminu wynikającego z art. 1015 § 1 k.c. Natomiast w wypadku, gdyby wspomniane postępowanie przed sądem opiekuńczym zakończyło się już po upływie terminu zastrzeżonego w tym ostatnim przepisie, to wskazane oświadczenie w kwestii odrzucenia spadku powinno zostać złożone niezwłocznie, przy czym oceniając, czy zostało dokonane w sposób niezwłoczny, należałoby uwzględniać ogół okoliczności sprawy i należytą staranność tego przedstawiciela ustawowego¹².

Również w literaturze prawniczej zgłoszone zostały różne koncepcje w rozważanej kwestii. Przykładowo zaproponowano, by już sam fakt złożenia przez przedstawiciela ustawowego przed upływem terminu z art. 1015 § 1 k.c. wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego był uznawany za czynność powodującą dochowanie terminu zastrzeżonego w tym przepisie¹³. Według innego zapatrywania nie byłoby to wystarczające, lecz przedstawiciel ustawy małoletniego

¹¹ Postanowienie SN z 28 września 2016 r., III CSK 329/15, OSN 2017, Nr 5, poz. 61.

¹² Uchwała SN (7) z 22 maja 2018 roku, III CZP 102/17, OSN 2018, Nr 12, poz. 110; postanowienie SN z 12 czerwca 2019 roku, II CSK 236/18, Legalis; postanowienie SN z 12 lutego 2021 roku, IV CSK 376/20, Legalis.

¹³ A.M. Szymańska, *Termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2010, nr 7, s. 272.

spadkobiercy jednak powinien złożyć wniosek do sądu spadku o odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego, po czym złożyć kolejny wniosek, tym razem do sądu opiekuńczego, o zezwolenie na złożenie takiego oświadczenia w imieniu małoletniego, co miałoby prowadzić do zawieszenia postępowania przez sąd spadku na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. aż do wydania orzeczenia w przedmiocie wspomnianego zezwolenia przez sąd opiekuńczy¹⁴. Według alternatywnej koncepcji przedstawiciel ustawowy małoletniego powinien najpierw złożyć wspomniany wniosek do sądu opiekuńczego, a jeśli ten sąd nie wydałby zgody na złożenie oświadczenia co do spadku w imieniu małoletniego przed upływem terminu z art. 1015 § 1 k.c., to zaproponowano stosowanie wówczas w drodze analogii art. 1019 k.c.¹⁵ Warto także odnotować i inne zapatrywanie, w myśl którego przedstawiciel ustawowy powinien składać w imieniu małoletniego oświadczenie o przyjęciu albo odrzuceniu spadku przed upływem terminu wynikającego z art. 1015 § 1 k.c., by nie dopuścić do jego bezskutecznego upływu, a następnie występować do sądu opiekuńczego o wyrażenie następczej zgody na to oświadczenie¹⁶.

Jak wynika z wielości i różnorodności przedstawionych propozycji rozwiązania analizowanej w niniejszym artykule sytuacji, zarysowany problem był poważny, a choć koncepcji jego rozwiązania pojawiało się sporo, niemniej jednak bardzo daleko było do wypracowania jednorodnego stanowiska w tej kwestii nawet w ramach orzecznictwa samego Sądu Najwyższego, co w sposób nieunikniony pociągało za sobą nieprzewidywalność co do tego, jaka będzie na tle identycznych przypadków ocena poszczególnych sądów, to jest — którą ze scharakteryzowanych koncepcji w danym przypadku określony sąd przyjmie i czy uzna, że dane działania podjęte przez przedstawiciela ustawowego skutkowały dotrzymaniem terminu z art. 1015 § 1 k.c. na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego czy też nie. Trudno uznać za zadowalającą taką sytuację, w której istnieje taka niepewność w tak newralgicznej dla stosowania prawa spadkowego kwestii. Już samo to sprawiało, że jako bardzo pożądana jawiła się ingerencja ustawodawcy i rozwiązanie tego problemu poprzez przyjęcie unormowania ustawowego, które zakończyłoby tę niepewność, dostarczając jednolitego modelu oceny przypadków, w których przedstawiciel ustawowy mający złożyć oświadczenie o odrzuceniu lub prostym przyjęciu spadku w imieniu małoletniego spadkobiercy musi uzyskać na to uprzednią zgodę sądu opiekuńczego. Przy tym dorozumianym założeniem było tu wypracowanie takiego rozwiązania, by zastosowanie się przez tego przedstawiciela ustawowego do wynikającego z obowiązujących przepisów wymogu uzyskania zgody sądu opiekuńczego i czas oczekiwania

¹⁴ A. Patryk, *Glosa do post. SN z 20.11.2013 r., I CSK 329/13*, LEX.

¹⁵ B. Konińska, *Upływ terminu do odrzucenia spadku w imieniu małoletniego*, „Rejent” 2014, nr 9, s. 68–71.

¹⁶ J. Pisuliński, *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, s. 65–66.

na stanowisko tego sądu jako okoliczność niezależna od tego przedstawiciela nie niweczyły możliwości dochowania terminu z art. 1015 § 1 k.c. na złożenie tego oświadczenia (co wskazano jako dorozumiane założenie z tego względu, że nie tylko przemawiają za nim względy słuszności, ale i ewidentnie do osiągnięcia takiego rezultatu dążyły wszystkie przytoczone już, zgłaszane dotąd koncepcje rozwiązania tego problemu). Dodatkowo za potrzebą ustawowego uregulowania analizowanej kwestii przemawiały też różne mankamenty proponowanych w tej kwestii rozwiązań. Na podjęcie szczegółowej polemiki w tym zakresie brak tu miejsca, stąd w szczegółach odesłać należy do bardziej obszernych opracowań¹⁷, jedynie przykładowo wskazując, że choćby sięganiu w drodze analogii do przepisu dotyczącego przerwania biegu przedawnienia roszczeń i wiązaniu takiego skutku jak przerwanie biegu terminu z art. 1015 § 1 k.c. z wniesieniem przez przedstawiciela ustawowego wniosku do sądu opiekuńczego o zgodę na złożenie oświadczenia co do przyjęcia lub odrzucenia spadku w imieniu małoletniego i bieg tego terminu od nowa po zakończeniu postępowania przed tym sądem można by zarzucać nieproporcjonalne uprzywilejowywanie w ten sposób małoletnich spadkobierców w stosunku do sytuacji, w jakiej znajdują się inni spadkobiercy. Z kolei w odniesieniu do koncepcji, w ramach których zaproponowano sięganie do rozwiązań z art. 1017 k.c. czy art. 1019 k.c., polemizować można co do tego, czy w istocie regulują one przypadki na tyle podobne do tu rozważanego, że zasadnie można stosować je w drodze analogii; wydaje się, że nie. Natomiast samo złożenie wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego nie może być traktowane jako czynność powodująca dochowanie terminu z art. 1015 § 1 k.c., albowiem w tym przepisie zastrzeżony został termin na złożenie tego oświadczenia, zaś wspomniane wystąpienie o zezwolenie nie stanowi takiego oświadczenia, a jedynie czynność poprzedzającą je, umożliwiającą złożenie oświadczenia o określonej treści (o przyjęciu spadku wprost lub jego odrzuceniu). Generalnie jako najmniej kontrowersyjne jawią się te spośród wspomnianych wcześniej koncepcji, w ramach których dążono do rozwiązania analizowanego tu problemu poprzez sięgnięcie do konstrukcji zawieszenia biegu terminu z art. 1015 § 1 k.c. na skutek złożenia przez przedstawiciela ustawowego wniosku do sądu opiekuńczego, niemniej jednak z braku podstaw normatywnych do tego konieczne było dokonywanie takiego zabiegu w drodze praktyki orzeczniczej sięgającej do stosowania analogii, a także nie było to wolne od potencjalnych kontrowersji (zarówno jeśli chodzi o stosowanie do biegu terminu zawitego przepisu dotyczącego biegu terminów przedawnienia, jak i na przykład o to że przedmiotem dyskusji może być, czy w poszczególnym przypadku, na tle okoliczności danej sprawy, przedstawiciel ustawowy złożył oświadczenie co do spadku w imieniu małoletniego niezwłocznie

¹⁷ J. Kuźmicka-Sulikowska, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, art. 1015, Nb 5.

po prawomocnym zakończeniu postępowania przed sądem opiekuńczym w przedmiocie udzielenia zgody na złożenie tego oświadczenia, czy też wymogu tej niezwłoczności nie dochował).

3. OCENA ZMIAN STANU PRAWNEGO OBOWIĄZUJĄCYCH OD 15 LISTOPADA 2023 ROKU

W świetle przytoczonych argumentów pozytywnie należy ocenić to, że ustawodawca dostrzegł omówiony problem oraz postanowił zakończyć wskazany stan niepewności i braku jednolitości orzecznictwa, dokonując odpowiedniej interwencji ustawodawczej. Mianowicie: na podstawie art. 1 pkt 6 ZmKC z 28 lipca 2023 roku dodano w art. 1015 k.c. wspomniany już na początku niniejszego tekstu § 1², wiążąc w nim normatywnie z trwającym postępowaniem sądowym w przedmiocie zezwolenia na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku skutek w postaci zawieszenia na czas tego postępowania biegu terminu na złożenie takiego oświadczenia. Ustawodawca wybrał tu zatem rozwiązanie, które już wcześniej zyskało szerokie uznanie w orzecznictwie sądowym, w tym Sądu Najwyższego, a także spotykało się z aprobatą części przedstawicieli doktryny; jest to przy tym rozwiązanie budzące najmniej kontrowersji w porównaniu z pozostałymi tu proponowanymi (zob. poczynione we wcześniejszej części rozważań uwagi polemiczne). Dlatego też to, dodane z mocą od 15 listopada 2023 roku¹⁸, rozwiązanie zawarte w § 1² w ramach art. 1015 k.c. co do zasady ocenić należy pozytywnie. Niewątpliwie uregułuje ono niezwykle ważną dla praktyki stosowania prawa spadkowego kwestię, kończąc niepożądany stan niepewności wynikający z wielości zapatrywań co do tego, czy i jaki wpływ na bieg terminu z art. 1015 § 1 k.c. ma złożenie przez przedstawiciela ustawowego małoletniego spadkobiercy wymaganego wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie na odrzucenie bądź przyjęcie wprost w imieniu tego małoletniego przypadającego mu spadku. Podkreślić należy, że było to potrzebne tym bardziej, że występowały nawet takie orzeczenia, w których negowano zasadność uwzględniania czasu trwania postępowania przed sądem opiekuńczym zainicjowanego takim wnioskiem przy ocenie dochowania terminu z art. 1015 § 1 k.c.¹⁹ Tymczasem należy się przychylić do dominującego w tej kwestii, przedstawionego już, zapatrywania, że okoliczność ta powinna podlegać w tym kontekście uwzględnianiu. W przeciwnym wypadku zastosowanie się przez przedstawiciela ustawowego małoletniego

¹⁸ Przy czym należy mieć na uwadze, że zgodnie z art. 11 ust. 4 ZmKC z 28 lipca 2023 roku, jeżeli termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku nie upłynął przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy (to jest przed 15 listopada 2023), stosuje się przepisy art. 1015 § 1¹ i 1² k.c.

¹⁹ Zob. na przykład postanowienie SN z 13 grudnia 2012 roku, V CSK 18/12, Legalis; post. SN z 25 maja 2012 roku, I CSK 414/11, Legalis.

spadkobiercy do wymogu uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego na przyjęcie spadku wprost lub jego odrzucenie w imieniu tego małoletniego skutkowałoby tym, że od okoliczności zupełnie losowej i niezależnej od tego spadkobiercy i jego przedstawiciela (czyli tego, w jakim czasie sąd opiekuńczy rozpozna wniosek) zależałoby, czy przedstawiciel ten zdąży złożyć to oświadczenie w kwestii przyjęcia lub odrzucenia spadku przed upływem terminu z art. 1015 § 1 k.c., czy też nie. Opieszałość sądu opiekuńczego mogłaby zamykać tę możliwość, co nie jawi się jako rozwiązanie sprawiedliwe i zasługujące na aprobatę, bowiem system prawny zawierałby wewnętrzną sprzeczność (konieczność dokonania jednej czynności, która blokuje możliwość dokonania w terminie innej) i zastawiał swoistą pułapkę, w którą można byłoby wpaść w zależności od praktyki (w tym zwłaszcza czasu) działania sądów w poszczególnych przypadkach, co z kolei w niepożądany sposób różnicowałoby sytuację małoletnich spadkobierców na tle takich samych sytuacji prawnych.

Ponadto podkreślić należy i inne, mniej oczywiste znaczenie dodania w art. 1015 k.c. tego § 1², mianowicie takie, że ustawodawca przewidział tu stosowanie mechanizmu zawieszenia biegu terminu, dotychczas normatywnie zarezerwowanego dla biegu terminów przedawnienia, do biegu terminu zawitego, taki wszak bowiem charakter ma termin z art. 1015 § 1 k.c. Z tego też względu to nowe rozwiązanie ustawowe należy uznać za przełomowe. Cechą znamioną terminów zawitych jest bowiem to, że biegą one w sposób niezakłócony odmiennie niż terminy przedawnienia roszczeń, które mogą ulegać przerywaniu, zawieszaniu, wstrzymywaniu zakończenia biegu (art. 121–124 k.c.). Co więcej, terminy zawite są zazwyczaj krótkie po to, by sytuacja prawna w danej kwestii uległa szybkiemu wyjaśnieniu w sposób nieodwołalny. Nie inaczej jest w przypadku terminu z art. 1015 § 1 k.c., po bezskutecznym upływie którego nie jest już możliwe złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, co ma służyć szybkiemu ustaleniu kręgu spadkobierców, a tym samym kręgu podstawowych podmiotów ponoszących odpowiedzialność za długi spadkowe²⁰. Wprawdzie ten właśnie niedoznający zakłóceń bieg terminów zawitych stanowił niekiedy problem w praktyce stosowania prawa, która w przypadkach, gdy jawiło się to jako niesłuszne z różnych przyczyn aksjologicznych, mimo braku podstaw normatywnych ku temu, stosowała wówczas do biegu poszczególnych terminów zawitych *per analogiam* przepisy o zawieszeniu lub przerwaniu biegu terminów przedawnienia roszczeń (w tym w odniesieniu do omawianego tu terminu z art. 1015 § 1 k.c., o czym była już mowa). Po pierwsze jednak, zauważyć należy, że nie było to rozwiązanie ustawowe, lecz wypracowane w praktyce stosowania prawa. Po drugie natomiast, odnotować należy, że jednak od lat taki stan rzeczy uważa się za niesatysfakcjonujący i zgłoszony został w związku z tym postulat wprowadzenia do Kodeksu cywilnego

²⁰ Nie tylko oni ponoszą bowiem tę odpowiedzialność, jednak temat ten nie będzie tu rozwijany jako poboczny dla niniejszych rozważań.

ogólnej regulacji odnoszącej się do terminów zawitych²¹, a nawet przedstawiono konkretne propozycje brzmienia takiej regulacji²². Co warto podkreślić, w ramach jednej z tych propozycji, jako art. 163 projektu z 2015 roku, zaproponowano wprowadzenie przepisu, w myśl którego jeśli wykonanie uprawnienia wymaga uzyskania zezwolenia sądu, bieg terminu zawitego ulegałby zawieszeniu na czas trwania postępowania o udzielenie zezwolenia, co — jak tam wyjaśniono — miało by się odnosić do przypadków, gdy uprawniony lub jego przedstawiciel nie może wykonać danego uprawnienia bez uprzedniego uzyskania zezwolenia sądu²³; a zatem dotyczyłoby to też przypadków analizowanych w niniejszym opracowaniu, rozwiązując omówiony problem z dotrzymaniem terminu z art. 1015 § 1 k.c. Tymczasem ustawodawca jak dotąd nie wprowadził ogólnej regulacji dotyczącej biegu terminów zawitych w ramach Kodeksu cywilnego (niestety), a jedynie właśnie ten jeden przepis art. 1015 § 1² k.c. odnoszący się do kwestii zawieszenia biegu tylko jednego terminu zawitego, to jest — tego z art. 1015 § 1 k.c., na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, a więc o węższym zakresie zastosowania niż proponowany w projekcie z 2015 roku art. 163. Na tym tle widać wyraźnie wyjątkowy charakter tego nowego przepisu art. 1015 § 1² k.c. Przy tym, z jednej strony, należy ocenić go pozytywnie, jako rozwiązujący nabrzmiały w praktyce stosowania prawa problem zgodnie z podstawową koncepcją jego rozwiązania proponowaną dotąd w orzecznictwie i doktrynie, a z drugiej — można zarzucać ustawodawcy tworzenie dziwnego wyłomu systemowego i wprowadzanie rozwiązania odnoszącego się do zawieszenia biegu tylko jednego terminu zawitego. Nadto wytknąć należy, że mimo okazji ku temu niestety znów nie zrealizowano słusznego, zgłaszanego od lat, przywołanego już postulatu wprowadzenia ogólnej regulacji dotyczącej biegu terminów zawitych w Kodeksie cywilnym, co wszak miałoby ten walor, że rozwiązywałoby liczne problemy związane z biegiem tych terminów, a więc wiele newralgicznych aspektów z zakresu praktyki stosowania prawa; zamiast tego ustawodawca ograniczył się do uregulowania partykularnej kwestii związanej tylko z jednym terminem zawitym.

Przy tym należy mieć na uwadze, że to szeroko omówione dodanie w art. 1015 k.c. § 1² nie było jedyną zmianą przyniesioną przez ZmKC z 28 lipca 2023 roku związaną z zagadnieniem stanowiącym temat niniejszego opracowania. Warto bowiem także odnotować, że ustawodawca dokonał tu nadania rangi rozwiązania

²¹ Zielona księga. *Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006, s. 59.

²² J. Gołaczyński, B. Kordasiewicz, J. Zralek, [w:] *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009, s. 183–186; P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny. Księga pierwsza, Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2017, s. 238–240.

²³ P. Machnikowski, [w:] *Kodeks cywilny. Księga pierwsza, Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, s. 240.

ustawowego dotychczas wypracowanemu rozwiązaniu także w innym aspekcie. Mianowicie, o czym była mowa w pkt 2 niniejszego tekstu, w doktrynie i orzecznictwie od lat na tle dotąd obowiązującego brzmienia art. 101 § 3 k.r.o. przyjmowano, że przedstawiciel ustawowy musi uzyskiwać zgodę sądu opiekuńczego na proste przyjęcie spadku lub jego odrzucenie w imieniu małoletniego spadkobiercy (jako że uznano to za czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu, o których mowa w ostatnim przywołanym przepisie w jego brzmieniu obowiązującym do 14 listopada 2023 roku), natomiast zgoda taka nie jest wymagana w przypadku składania oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Takie wypracowane stanowisko orzecznictwa i doktryny na mocy ZmKC z 28 lipca 2023 roku od 15 listopada 2023 roku stało się obowiązującym prawem, co wynika z tego, że na podstawie art. 2 pkt 1 powołanej ustawy nowelizującej zmieniło się brzmienie art. 101 § 3 k.r.o. na takie, w myśl którego rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego albo, w przypadkach wskazanych w art. 640¹ k.p.c., sądu spadku dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko; przy czym z kolei ten art. 640¹ k.p.c. wprowadzony na podstawie art. 3 pkt 2 tejże ZmKC z 28 lipca 2023 roku (także obowiązujący od 15 listopada 2023 roku) stanowi, że zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka lub osoby pozostającej pod opieką w postaci prostego przyjęcia lub odrzucenia spadku, w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, wydaje sąd spadku. Tym samym wobec usankcjonowania tego normatywnie potwierdzone zostaje w sposób niepozostawiający miejsca na wątpliwości, że czynnością przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka jest złożenie w jego imieniu oświadczenia o prostym przyjęciu spadku bądź odrzuceniu spadku. *A contrario* uznać należy, że nie jest taką czynnością (a więc i nie wymaga uzyskiwania zezwolenia sądu) składanie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Ustawodawca utrzymał tu zatem wcześniej wypracowane w praktyce *status quo*. Już jednak istotną nowością jest rozwiązanie z art. 640¹ § 2 k.p.c., także wprowadzonego ZmKC z 28 lipca 2023 roku, zgodnie z którym z chwilą wszczęcia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku wnioszek o zezwolenie na dokonanie czynności, o której mowa w art. 640¹ § 1 k.p.c., złożony do sądu opiekuńczego, przekazuje się do dalszego rozpoznania sądowi spadku²⁴. Rozwiązanie to należy

²⁴ W uzasadnieniu tego rozwiązania wyjaśniono, że daje się w ten sposób możliwość rozstrzygnięcia w jednym postępowaniu kompleksowo o dziedziczeniu przez sąd spadku, co jest zasadne wobec tego, że „w praktyce sądy opiekuńcze w zasadzie nie prowadzą w tego typu sprawach wnikliwego postępowania dowodowego i podejmują decyzje co do wydania zezwolenia na przyjęcie albo odrzucenie spadku przez małoletniego na podstawie oświadczeń rodziców”, podczas gdy „sądy spadku natomiast posiadają duże doświadczenie w uzyskiwaniu informacji o składzie majątku spadkowego (por. art. 674 § 2 k.p.c., sprawy o wyjawienie przedmiotów spadkowych, zarząd spadku nieobjętego, zabezpieczenie spadku itp.), co pozwala założyć, że w sposób właściwy zrealizują funkcję ochronną państwa w zakresie zabezpieczenia wyłącznie majątkowych interesów małoletnich spadkobierców i zapewnią im zachowanie wszystkich procesowych gwarancji” (rządowy

ocenić ze wszech miar pozytywnie, bowiem przestanie zachodzić konieczność oczekiwania na rozstrzygnięcie sądu opiekuńczego w przedmiocie zgody na złożenie wspomnianego oświadczenia co do spadku, lecz stanie się to elementem sprawy o stwierdzenie nabycia spadku. Biorąc pod uwagę rozwiązanie ustawowe zawarte w art. 640¹ § 2 k.p.c., w pierwszej chwili mogłoby się w ogóle pojawiać pytanie o sens wprowadzania od 15 listopada 2023 roku analizowanego art. 1015 § 1² k.c., zawieszającego bieg terminu na złożenie oświadczenia co do przyjęcia prostego spadku lub jego odrzucenia w imieniu małoletniego na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym dotyczącego udzielenia przedstawicielowi ustawowemu tego małoletniego zgody na złożenie takiego oświadczenia, jeśli po prostu dla uniknięcia upływu terminu na złożenie tego oświadczenia z art. 1015 § 1 k.c. wystarczyłoby przed upływem tego terminu złożyć wniosek do sądu opiekuńczego o to zezwolenie i do sądu spadku wnioski o stwierdzenie nabycia spadku, czy w ogóle oba te wnioski jednocześnie do sądu spadku, by skorzystać z mechanizmu z nowego art. 640¹ k.p.c. Uznać jednak należy, że nie przekreśla on tego, że art. 1015 § 1² k.c. będzie potrzebny choćby w sytuacjach, gdy oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego nie będzie składane przed sądem, lecz przed notariuszem (art. 1018 § 3 k.c.) i sporządzany będzie notarialny akt poświadczenia dziedziczenia po danym spadkodawcy (art. 1025 § 1 zd. 2 k.c.); bądź też wtedy, gdy wprowadzie takie oświadczenie o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku będzie składane przed sądem, ale następnie wybrana zostanie właśnie możliwość sporządzenia przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia. Trzeba też mieć na uwadze, że nie ma prawnego obowiązku inicjowania postępowania o stwierdzenie nabycia spadku.

MEETING THE DEADLINE FOR SUBMITTING A DECLARATION OF ACCEPTANCE OR REJECTION OF INHERITANCE ON BEHALF OF A MINOR

Summary

This paper discusses topics of some import to Polish inheritance law. Specifically, this concerns cases in which the inheritance occurs to a minor heir and his legal representative intends to accept or reject the inheritance on his behalf. So far, there has been a problem with doing this within the time limit specified in Article 1015(1) of the Civil Code due to the need to obtain prior consent of the guardianship court. The article shows how attempts were made to solve this problem in case law and doctrine, and discusses and assesses the solution provided by the amendment to the Civil Code of July 28, 2023.

Keywords: inheritance law, minor heir, rejection of inheritance, acceptance of inheritance, deadline for submitting the declaration of acceptance or rejection of inheritance

projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk Nr 2977, Sejm RP IX kadencji, s. 15).

BIBLIOGRAFIA

- Gołaczyński J., Kordasiewicz B., Zrałek J., [w:] *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009.
- Kallaus A., *Zezwolenie na odrzucenie spadku przypadającego osobie małoletniej*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 7–8.
- Konińska B., *Upływ terminu do odrzucenia spadku w imieniu małoletniego*, „Rejent” 2014, nr 9.
- Kuźmicka-Sulikowska J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- Machnikowski P., [w:] *Kodeks cywilny. Księga pierwsza, Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków zespołu problemowego KKPC*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2017.
- Misztal-Konecka J., *Warunki skuteczności oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Forma oświadczenia i termin do jego złożenia*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 11–12.
- Patryk A., *Glosa do post. SN z 20.11.2013 r., I CSK 329/13*, LEX.
- Pazdan M., [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz. Art. 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021.
- Pisuliński J., *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, „Rejent” 1992, nr 6.
- Szpyt K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2020.
- Szymańska A.M., *Termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2010, nr 7.
- Zielona księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006.
- Żok K., [w:] *Kodeks cywilny, t. III. Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022.